

Tört. tár, 1894.

9. s. fogatja bé az Ur a jobbik kedvetekért

323. l. 1. s. csak szívetek szerint eszitek s isszátok

7. s. egy Méltóságos Urnál alulr. 6. olyan vagy te, mint a vidék, kuvasz: ha elfut...

333. l. al. 9.: Hohó, — minden úrnak van most egy markás mája...

4. Dörföle öreg úr.

335. l. 14. a sátán anyja pácúr a repczében, általmehetsz

336. l. 3. (Ach.)... mint az tehénhús, ha ösztövé, nem ehetem, ha kövér, megcsömörlöm belé.

337. l. 5. sor. pokrócban jár. Nem láttam...

338. l. ne haragudjék...

6. ott hadtam: úgy járék...

23. s. (utána G. érthetetlenül válaszol)

339. l. 12. s. agg lóbúl borostát

341. l. 23. s. mint a gyöngy

31. s. szírő

Akad. kézirat.

fogattya [?] el a jobbitást kedvetekre az Úr jó izüen eszéték iszátok...

az Méltóságos Gróffal

... mint az Zedeki kuasz, ha elfut...

Az ám az canem habet panem habet, Ho ho, minden embernek van most egy Makocsinája...

Dörfölgi öreg ember...

a Szalavári Apátur az Répczén általment.

... mint az melly allatnak asztaura vonnyák az fejét, ő maga az pad alá vonnya. Gaude: Ngod pedig én előttem olyan, mint az tehénhús, ha ösztövé etc.

... jár. Tudgyátok sutor ne ultra crepidas, az arany is csak addig jó, míg három forintban jár, nem láttam...

ne hangoskodgyék...

ott hattam én ötet az fa képnél s ihol most ismét úgy jártam...

Acastes: Mosdgyék Kgyld Gaude uram.

agg lóbúl porotzkát...

mint a győri petárda

szürű

A kézirat a nyomtatott szöveg 341. lapjának 10. soráig, az ötödik beszéd meginduló szóváltásáig tart, a darab többi része innen elveszett. Azt hiszem, így töredék-voltában is megérdemli figyelmünket, mert bizonyossága annak, hogy az *Actio curiosa* főúri családjaik körében ismeretes volt (ez a másolat u. l. a Teleki könyvtárból került elő), mert egy-két helyen megjobbítja a múzeumi kéziratot, és végül mert az eddig teljesen ismeretlen szerző nevéhez legalább hypothesis-t enged.

DR. ALSZEGHY ZSOLT.

BESSENYEI GYÖRGY GÚNYVERSE TELEKI JÓZSEF GRÓF ELLEN.

Az irodalomtörténetben már Kazinczy óta ismert dolog, hogy Bessenyei György egyízben heves hangú, nem válogatott kitételekben gazdag pasquill-szerű versben támadt Teleki József grófra, de nem orvul, mint a pasquill-írók, hanem nyíltan, a maga nevében. A versből magából azonban csak az a két sor vált ismeretessé, melyet Kazinczy Ráday Gedeonról írt élet- és jellemrajzában közölt. A verset Széll Farkas kutatta föl s bár csak egyes részleteket közölt belőle *Bessenyei György A bihari remete* stb. kiadványa (1894) bevezetésében (XXIV. l.), annál pontosab-

ban megvilágította a vers keletkezését. Megállapításait, a magam kissé határozottabb fogalmazásában, a következőképen adhatom.

A reformátusok vezető személyiségei a 70-es években két részre különültek. Orthodoxoknak és liberalisoknak szokták e két felet nevezni, de ez a kettős elnevezés, bár kétségtelenül rávilágít a két párt fölfogása közti ellentétre, még sem egészen kifejező, mert elhallgatja azt a fontos indítót, mely egész fölfogásukat irányította, s a mely később összeütközésre vitt. A liberálisok, élükön Beleznay Miklóssal és titkárával, Bessenyeivel, Bécshez hajoltak s készek voltak a Bécsből kiinduló szabadelvű — pontosabban szólva: az állam hatalmát az egyházak fölé kiterjesztő — reformokat szolgálni, a debreczeni orthodoxok, a kiknek főembere Teleki József gróf volt, a maguk erős, romlatlan politikai érzésükkel ragaszkodtak jogaikhoz és törvényben biztosított autonómiájukból nem voltak hajlandók valamit is föláldozni Bécs kedvéért. Melyik félnek volt magasabb szempontból helyes az álláspontja, az mellékes; az azonban kétségtelen, hogy mind a kettő tudott érveket csoportosítani a maga fölfogása mellett, de nem volt érzéke a másik párt törekvései iránt. Ebből érthetjük meg, hogy ez a két kiváló lélek, Teleki gróf és Bessenyei, 1777-ben olyan ádáz dühvel támadtak egymásra. Felekezetük szempontjából nyilvánvalólag Teleki gróf részén volt az igazság, a mit két esztendővel később Bessenyei akaratlanul is elismert az által, hogy református hitét fölcserélte a katolikussal: ez egyszersmind teljesen igazolja Telekít, hogy Bessenyeit el akarta távolítani a reformátusok ügyeinek éléről. Bessenyei feleletének, az alább közlendő gúnyos versnek, durvaságát pedig az menti, hogy Telekiék támadása nemcsak existenciáját fenyegette, hanem életének eszményét is, azt a törekvést, hogy minden erejét és idejét a magyar kultúra emelésének szentelje. Ebben a válságos időben, érezve a reá váró végső veszedelmet, írta meg és úgy látszik küldte is el Teleki grófnak versét. A vers eredeti kézírata nem maradt ránk, csak az a másolat, melyet Teleki gróf készíttetett róla.

Betűhíven tollhibáival együtt így hangzik:

Bessenyei György Gróff Telekinek.

- Ne kinezza Nagyfád a' Magyar Nemzetet,
 Ne kérjen erővel tőlle tífzteletet:
 Ha okos; erejét mutaffa munkában
 'S ne lár mázson széllyel jarván a' Hazában
5. Ne hurczolja mindég az én kitsinyfégem,
 Ne irigyelje úgy kevés tífzteffégem.
 Nem mutat irigyfég foha bőltfefféget
 Sőt utánna vonnya az Eíztelenféget;
 Íften kegyelméből énis Ember lettem,
10. Ki Nagyfádtul foha még eízet nem vettem;

- Ha kereftény, mért ől kis betfületemben,
 'S mért nem dítér inkább igyekezetemben?
 A' nagy Embereknek ez tulajdonfágok,
 Kik kis Férfiakhoz nem mérhetik magok:
15. Miért vészen engem Nagyfágod Tárgyának?
 Mért nem ad más munkát nagy tudományának?
 Gróf Uram! e' földön nintfen oly nagy állat,
 Mely kis dolgokbanis vezélyt nem találhat.
 Az Elefant erős nagy állat magában
20. 'S-mégis ha egy egér fel szalad órában
 Meg-döglik, el enyézfz ízörnyü nagy ereje
 Nagyön mérgefülvén Fejében veleje:
 Nagyfád pedig maga közönféges állat,
 Nálja tfuda erőt fenki nem találhat.
25. Miért tefzi magát önként ízelendeknek?
 Miért marja tövét nyavalyás Fulemnek?
 Egyfzer olyan dőféft tehetek oldalrúl,
 Hogy le-esik Nagyfád ugyis törtt Farárúl.
 A hol Nagyfád ugat, ott én is bőghetek;
30. Ha Nagyfád Szelendek, én Bika lehetek;
 Külömbben Szelendek nem fut egér után,
 Hogy azt fülén marja, 's-ügy fűgjön a' nyakán.
 Hagyék békét Nagyfád maganoffágomban
 Hadd gondolkozzam itt Hazámon magamban.
35. Valamerre megyen, mindenütt Lármát tefz,
 'S-végre a' boltfűffég benne majd Pletyka lesz.
 Egy hatalmas Lélek tfendes dolgaiban
 Halgat, 's nem dítékfzik mindég ízavaiban.
 Munkájít e' világ elibe ki-hánnya,
40. Hol akárki itél azokról, nem bányia.
 Alhatatos ízive, hiv marad ízavának,
 Fel-leleli [így!] nagy tárgyát mély tudományának,
 Nem tfatfог alá s-fel, de halgat, dolgozik
 'S-Nemzete javain hiven faradozik.
45. Ha tízfzfer több Nagyfád, a'mint én lehettem,
 Tfinaljon tízfzfer több munkát mint tehettem;
 Ha olyan bölts Nagysád, mit tett Orfzágunkban?
 Ki látta munkáit még Magyar-Hazánkban?
 Rágalmazáfival eleget tfavarog,
50. 'S-a' kiket dítféni hal, azokra morog.
 E' még eddig nem éfz; többre kell ífietni,
 Nem lehet hibájért kőztünk tízfzeteltetni.
 Rút dolog, hogy magunk hírdéffük magunkat;
 Fáradjunk és adjuk probára dolgunkat.
55. Itéllyen más róllunk, mi ne dítfekedjünk,
 Hanem mérték'letes, 's hiv Ferfiak legyünk.
 Szerelfe Nagyfádis Felebarátfyait
 'S-utalya meg maga hivalkodáfait.
 Nem illik gyermekfég gyermekes emberhez,
60. Nem férhet tfekelység igaz Grófi vérhez.
 Akár elek halok, hagyön el engemet,
 És ne rágalmazza nyavalyas Fejemet.

Teleki gróf, a kit Bessenyei elleni föllépésében felekezetének érdeke vezetett, rendkívül fölháborodott e súlyos támadáson, s rögtön egy kelet nélküli fölségfolyamodványt intézett a királynéhoz, mellékelve Bessenyei versét másolatban s egyszersmind szószerinti fordításban; arra kérte a

királynét, szolgáltatasson neki elégtételt a méltatlan, durva támadásért. A magyar királyi udvari kancellária 1777 jún. 17-én iktatta (3110. sz. alatt) a folyamodványt, s már három nap múlva, úgy látszik tanácsülésen kívül, elintézte, természetesen határozat nélkül, nem csak azért, mert Bessenyei az udvar kedves embere volt, hanem mert ilyen magán-czivódás valóban nem tartozott az ország első kormányzóké elé. A folyamodvány hátára egyszerűen rávezették az irattárba helyező végzést: »... tota haec inconvenientia probationem minus mereatur... si tamen quid eatenus vindicandum esset, id praecise laeso querulanti incumbere adeo privatam eius actionem pertinere et sic instantiam hanc suo loco reponi.«

Az ügy ezzel el volt intézve, de a végzés azon részét, hogy ha a sértett elégtételt akar, szerezzen magának, Teleki gróf ugyancsak megvalósította: Bessenyeit csakhamar megbuktatta, állásából elűzte, a mi Mária Terézia halála után Bessenyei teljes anyagi romlására vezetett. A kálvinizmus talán hasznát látta ennek a torzsalkodásnak, de az irodalomra mérhetetlen kár származott: Bessenyei leszorulása a vezéri polcra.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

CSOKONAI BÚCSÚDALA.

Midőn Csokonai 1800 elején elbucszott Csurgótól, még egyszer elment Nagybajomba, hogy megköszönje Sárközy Istvánnak iránta mindenkor tanúsított jóságát. Felkereste Horváth Ádámot is s örökre búcsút vettek egymástól. Arra a vacsorára, melyen utoljára volt a költő Sárközy Istvánnál, a házigazda a nagybajomi urakat mind meghívta. A vidám poharazás közben felállott Csokonai s könnyes szemmel a következő versben búcsúzott el:

Bucsú szóra nyitom ajkam,
Nem segít már semmi rajtam, —
Messze elmegyek.
Azért jöttem ti hozzátok,
— Szálfjon ezer áldás rátok, —
Hogy búcsút vegyek.

A míg mások csak nevettek,
Voltak mindég kik szerettek
S felkaroltanak, —
Ebben a' szép úri házban,
Otthonomra itt találtam,
E' fedél alatt.

Érdemimet kik méltatták,
Kik szerették a' poétát,
Itt voltak azok;
E' ház ura 's barátai,
Kiket mindíg csak áldani
S szeretni tudok.

Búcsuzom én most e' háztól,
És e' háznak gazdájától,
Mindörökre el, —
Messze megyek, de hozzátok
Lelkemmél majd visszazállok, —
Kedves volt e hely.

És talán majd lesz köztetek,
Ki nem felejt el engemet,
Úgy-e lesz talán? —
Nem úgy, miként Lilla tette,
Ki a költőt megvetette,
S nevetett dalán.

Isten veled szép Nagybajom,
Nem volt benned semmi bajom,
Csak szerettek itt.
Tört remények, borús napok,
Többé már nem maradhatok,
Semmi nem hevít.